

PALU HÜKÜMETİ'NDE OSMANLI DÖNEMİ'NE AİT BAZI VAKFİYELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Serdar KARABULUT*

Özet

Vakıflar sosyal yaşamda bir amacı yerine getirmek için kurulan en önemli müesseselerdir. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan sancaklarda sosyal yaşamın farklı yönlerine hizmet eden vakıflara rastlamak mümkündür. Klasik Osmanlı sancaklarında ekonominin temel dayanağı toprak sistemiydi. Bu tür sancaklarda elde edilen vergiler ve gelirler köylerdeki ekilen biçilen topraklardan sağlanmaktaydı. Özellikle de XVI. yüzyılda oluşturulan Palu Hükümeti'nde ekonominin vazgeçilmez unsuru topraktı. Palu bölgesinin İranlılardan alınmasında gösterdikleri gayretlere binaen bazı ailelere yaşadıkları köyler tevcih edilmiştir. Bu köyler bu ailelerin kendi mülkleri olup rehin alınamaz ve el konulamazdı. Nitekim Palu Beyleri de kendi akrabalarına ve kan bağı vasıtasıyla bağlı buldukları Mirdasi Aşireti fertlerine bazı köyleri ve yaylakları vakıf ederek onların tasarrufuna sunmuşlardır. Palu Hükümeti'nde göze çarpan diğer önemli bir husus ise hayırsever bazı aileler medrese cami gibi hayır kurumlarına bazı arazilerin ve ticarethanelerin gelirlerini vakfetmeleridir.

Anahtar Kelimeler: Palu Hükümeti, Vakfiyeler, Palu Beyleri, Cemşid b. Rüstem, Medrese.

Gönderilme Tarihi: 16.03.2019

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Serdar Karabulut, Yatılı Bolge Ortaokulu, Mudur Yardımcısı, mirdaskara@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5087-4190,

AN ASSESSMENT ON SOME FOUNDATIONS OF THE OTTOMAN PERIOD IN PALU GOVERNMENT

Abstract

Foundations are the most important institutions established to fulfill an aim in social life. It is possible to see the foundations serving the different aspects of social life in the districts within the borders of the Ottoman State. In the classical Ottoman districts, the main element of the economy was the land system. The taxes and revenues obtained from such districts were obtained from the cultivated lands in the villages. The indispensable element of the economy especially in Palu Government, which was established in the XVI. century, was land. Some families who made efforts in taking Palu region from the Persians were awarded with the villages where they live. These villages were their own property and could not be held in pledge and seized. As a matter of fact, Palu Rulers presented some villages and pastures to the use of their relatives and to the members of Mirdasid Dynasty, with whom they had a blood relation, by making them foundations. Another important aspect of Palu government is that some families, which are considered philanthropists, committed the income of some places and businesses such as madrasa and mosque etc. to the charity institutions.

Keywords: *Palu Government, Foundations, Palu Rulers, Villages, Camshid b. Rustem, Madrasa.*

GİRİŞ

Çaldıran seferi öncesinde Mirdâsîlerin/Buldukânîlerin Bağın beylerinden olan Cemşid b. Rüstem b. Mir Hamza el-Mirdâsî², Mevlana İdris-i Bitlisi'nin tavsiyesine uyarak Osmanlıya bağlılık bildirdiği gibi kendi aşiret kuvvetleri ile Çaldıran seferine katılmış; Çaldıran seferinden sonra ise Palu'yu Karaçinzade Ahmed Bey'in yardımıyla Kızılbaşlardan Arabşah'ın elinden kurtarmıştır (Şerefhan, 2010:32; Aydın, 2011:304-305). Palu bölgesi Osmanlılara ilk bağlanan yerlerden biridir (Aşan, 2012:267; Uğur, 1997:616). Diyarbakir şehrinin alınması ve bunun sonucunda Mardin civarında 1517'de yapılan Dede Kargın Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu toprakları Osmanlı hâkimiyetine geçtiği gibi Safevilerin bölgedeki etkinliğine son verilmiştir. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim ise İdris-i Bitlisi'ye boş fermanlar vererek bölgedeki ekrâd beylerinin toprak mülkiyetlerinin belirlenmesinde yetkili kişi kıldı. İdris-i Bitlisi bölgedeki yerel beylerin hizmetlerini göz önünde bulundurarak Osmanlı yönetimine bölgenin idarî yapısını içeren bilgiler verdi. Osmanlı yönetimi bu bilgileri göz önünde bulundurarak bölgeyi idari taksimata ayırdı (Kodaman, 1986:13). Bu anlayışın sonucu olarak doğuda fethedilen topraklarda, ocaklık -yurtluk ve hükümet diye adlandırılan sancak beylikleri oluşturuldu. Bunlara verilen önemden olsa gerek kendilerine padişah emri yazıldığı zaman bazen “cenab” lakabı da kullanılırdı. Azil ve atama işleri de tıpkı diğer klasik sancak beyleri gibi beylerbeyinin arzı ile Dîvân-ı Hümâyün tarafından yapılırdı. Sefer zamanında bunlar da beylerbeyinin emrine girmek zorundaydılar (Kılıç, 1999:120-121). İmparatorluk ordusunun seferber edilmesinin maliyetinin yüksek olduğu bu dönemde, söz konusu idare biçimi hem etkili hem de ekonomikti (Gencer, 2011:78-79; Karabulut, 2017a:151). Güneydoğu Anadolu'daki Eğil, Cizre, Hazo ve Genç gibi diğer “Hükümet” sancakları meyanında Palu ve çevresi de Cemşid b. Rüstem Bey'e mülkiyet üzere tevcih edilmiştir (Ünal,1992:244). Cemşid b. Rüstem Bey'in Palu'yu Acemlerden (Safeviler) almasında bazı nüfuzlu aileler büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Nitekim Arındık Köyü'nde Şeyh Alâeddin b. Şeyh Pir ailesi, Palu'nun fethinde sancaktarlık yapmış olan Kurukafagil ailesi ve Palu'nun Gökdere Nahiyesi'nin

2 Cemşid Bey'in soyu Hz. Abbas'a ulaşmaktadır. Soyunun şeceresi şu şekildedir: Cemşid b. Rüstem b. Mir Hamza b. Emir Timurtaş b. Muhammed b. İbrahim b. Bulduk b. Pir Bedir b. Pir Musa b. Pir Mansur Seyyid Hüseyini Arc b. Seyyid Ahmet b. Seyyid Tahir b. Seyyid Abdurrahmanuz Zahid b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Gani b. Seyyid Ali b. Seyyid Cemalettin b. Seyyid Yusuf Şihabuddin b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Ali b. Seyyid Abdullah b. Abbas b. Abdullmuttalib b. Haşimil Kureyşi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar Karabulut (2013), *Zazalar Tarihi Kültürel ve Sosyal Yapı*, Altın Kalem Yayınları, İzmit, s. 177-185.

fethine katılan Molla Ağagil ailesi³, bilinen başlıca ailelerdir (Karabulut, 2017b:266-267). Bu ailelerin neslinden gelen bireylere Osmanlı Devleti yöneticileri ve Palu Beyleri tarafından farklı dönemlerde vakıf kurmaları için araziler tevcih edilmiştir. Önemli bir husus ise Palu Mirdasi Beyleri kendi neslinden gelecek çoğalan aile fertlerinin tasarrufuna verilmek üzere aile bireyelerine verdikleri köy vakfiyeleridir. Nitekim Palu'nun gelişmesi ile birlikte zengin bazı aileler toplumsal bazı ihtiyaçların giderilmesi için hayır kurumları yaptırmışlar ve bu hayır kurumlarının gelirinin sürekliliğini sağlamak için de şehrin merkezinde bulunan bazı ticari müesseseleri vakfetmişlerdir.

1. Şeyh Alâeddin İbn-i Seyh Pir Vakfiyesi

1.1. Ailenin Soy Kütüğü

Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir ailesinin ecdadı Bağdad şehrinde⁴ Palu bölgesine Akkoyunlular Dönemi'nde gelmiştir. Kesin olarak bilinen aile tarihi ise Osmanlı Padişahı II. Murad Dönemi'nde (M.1404-1451), Şeyh İsmail b. Muhammed neslinden gelen üç kardeş Palu bölgesinin birbirine yakın üç bölgesine yerleşmişlerdir. Şeyh İsmail'in Şeyh Pir, Şeyh Mir ve babasının ismini taşıyan Şeyh İsmail adında üç erkek evladı vardır. Şeyh Pir hazretleri günümüzde Palu İlçesi'ne bağlı Arındık (Lekic) Köyü'ne yerleşmiştir. Şeyh Mir hazretleri ise kendi ismiyle anılan Altınölçek (Şeyhmiran) Köyü'nü, Şeyh İsmail hazretleri o dönemde Palu bölgesine bağlı olan bugün ise Bingöl İli'ne (Çapakçur) bağlı Genç İlçesi'nin Servi (Sivan) Nahiyesi'ne bağlı Dedebağı (Şeyh İsmailu) Köyü'nü kurmuştur (Karabulut, 2017b:269).

H.805/M.1403 yılında yazılmış ailenin Caferi Tayyar'a ulaşan Arındık (Lekic) Köyü'ndeki Şeyh Pir Hazretleri'nin soy şeceresi; Şeyh Pir b. İsmail b. Res (Tekrar) b. Muhammed b. Mahmud b. Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Cemaleddin b. Necmeddin b. İbrahim Arabî (Arîsi) b. Emiril Hacil

3 Bu aile Çaldıran Savaşı'ndan sonra Palu'nun Gökdere nahiyesini fetheden Koç Mehmed'in neslindedir. Bkz. Feyzullah Demirtaş (2005) , *Mirdasi Hükümdarları "Palu ve Eğil Hükümetleri"* ve *Çermik Beyliği*, Sena Ofset Yayınları, İstanbul, s. 69.

4 H. 926 (M.1520) yılında Bağdat tarafından gelen Şeyh Alâeddin Efendi, Şeyhpiran Köyü'ne yerleşir. Seyyid olup, kendisine Osmanlı Devleti tarafından seyid olduğuna dair berat verilir. Beratta Şeyh Alâeddin Efendi, "Kutbu'l Arifin" olarak zikredilmiştir. Kabri Arındık Köyü'nde olup ziyaretgâhtır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Yapıcı (2004), *Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, s.250; şunu belirtmekte yarar vardır. Şeyh Alâeddin Efendi değil onun ataları Bağdat'tan Palu'ya gelmiştir. M.1520 yılı büyük ihtimalle onun ölüm tarihidir. Serdar Karabulut (2014), Şeyh Ali Sebti el-Palevi, Altın Kalem Yayınları, İzmit, s.37.

Kebir b. Muhammed b. Halil medfun Mufarekeyn b. Aliyil Zeyneb b. Aliyil Kebir Medfun bi Hanil Mahrusah b. İmam Abdullah medfun bil Huseynil Mahrusah Nurullah Mefceeti b. Cafer b. Tayyar b. Ebi Talib b. Abdulmuttalib b. Haşim şeklindedir. Şeyh Pir'in vakfiye sahibi Şeyh Alâeddin, Şeyh Resul ve Şeyh İsa adında üç erkek evladı vardı. Bunlardan Şeyh Resul Efendi (ö.1515) Palu'nun fethinde yer alan komutanlardan olup Safevilerle çarpışırken Tunceli (Dersim) sınırında şehit olmuştur. Şeyh Pir Hazretleri'nin diğer oğulları Şeyh İsa ile Şeyh Alâeddin Efendi'nin türbesi Arındık (Lekic) Köyü'ndedir. Şeyh Alâeddin Efendi'nin ise herhangi bir evladı olmadığından günümüze Sadece Şeyh Resul ve Şeyh İsa'nın nesilleri ulaşabilmiştir. Şeyh Pir'in kardeşi Şeyh Mir Hazretleri'nin ise nesilleri günümüze ulaşan dört erkek evladı olmuştur. Bunlar Bekir İbn-i Şeyh Mir, Mensur İbn-i Şeyh Mir, Melekan İbn-i Şeyh Mir ve Sefer İbn-i Şeyh Mir'dir. Şeyh Pir'in en küçük kardeşi olan bugün Bingöl İli'ne bağlı Dedebağı Köyü'nü kuran Şeyh İsmail'in ise herhangi bir evladı olmamıştır (Karabulut, 2014 :39).

1.2. Aile Efradına Ait Bazı Vakfiyeler

Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir Hazretleri'ne M.1514 tarihinde Osmanlı yöneticileri tarafından vakfiye verilmiştir. Bu vakfiyeye göre, Hasbek, Arındık (Lekic) köyleri ile birlikte Diyarbakır'da Melik Ahmed semtinde on adet dükkân ve bir tuz madeni vakıf edilmiştir (Yapıcı, 2004:250). Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından kendisine fetih alameti olan sancak hediye edilir. Söz konusu olan sancak bölgenin onun tarafından fethedildiğini ve onun mülkü olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca bu sancak ile Şeyh Alâeddin Efendi'nin bölgenin fetva makamı (müftü) olduğu kabul edilebilir. Söz konusu vakfın gelirleri dergâh'a (ocak) gelen gidenler için harcanmıştır. Evi ocak olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Şeyh Alâeddin Hazretleri'nin amcası Şeyh Mir Hazretleri'ne de Altınölçek (Şeyhmiran) Köyü'nün tasarrufu verilmiştir. Şeyh Alâeddin Efendi'nin diğer amcası Şeyh İsmail'e de Genç İlçesi sınırları içerisindeki Çekmece (Haşbür), Demirboğa (Merg), Suveren (Suveyru) Köyleri ile bugün Kendi ismiyle anılan Şeyh İsmail Köyü tevdi edilmiştir. Şeyh İsmail'in vefatında evladı olmadığından elindeki berata Palu beylerince el konulmuş bu köyler Palu beylerinin tasarrufuna geçmiştir (Karabulut, 2017b:270). M.1554 tarihli diğer bir vakfiyeye göre ise Palu beyi Cemsit b. Rüstem Bey, Şeyhmiran (Altınölçek) Köyü'nün 1/5'ni Mevlana Cafer b. Şeyh Resul b. Şeyh Pir Hazretleri'ne vakfetmiştir (Demirtaş, 2005:69; VGMA, 3013:6).

2. Palu Mirdasi Beyleri'ne Ait Vakfiyeler

2.1. H.969/ M.1561 tarihli Saraybahçe (Çınaz) Köyü Vakfiyesi

Cemşid b. Rüstem Bey bu vakfiye ile Çınaz (Saraybahçe) Köyü'nü Kardeşi Hurşid b. Rüstem Bey ve onun zürriyetinden gelen aile bireylerine diledikleri gibi kullanmak için vakıf etmiştir. Vakfiyedeki şarta göre de Cemşid Bey Medresesi ve Camisinin görevlilerine ve zaviyede tahsil yapan talebelere mertebelerine göre 45 keyl⁵ buğday verilmesini ve yine onlara gelirlerinin en iyisini eşit olarak tasarruf etmelerine, Hurşit Bey'in erkek evladının neslinin kesilmesi halinde kız evlatlarına tertip üzere vakfın gelirinin dağıtılması, kız evlatlarının neslinin kesilmesi halinde medreseye , müderrislere, cami ve imamına , Cami hademelerine, burada sakin olan muhassıllara, diğer misafirlere, yolculuk esnasında fakir düşenler ile orada ikamet edenlere vakf edildiği yazılıdır. Vakf edilen Çınaz (Saraybahçe) Köyü'nün⁶ satılamayacağı, satın alınamayacağı, hibe ve rehin dahi edilemeyeceği, her kim ki işittikten sonra bu vakfın değiştirilmesine teşebbüs ederse günahı onların üzerine olacağı belirtilmiştir (Demirtaş, 2005:34).

2.2. H.970/M.1561 Tarihli Nipşi Köyü Vakfiyesi

Bu vakfiyede; Cemşid b. Rüstem Bey tasarrufu altında bulunan Nipşi Köyü'nün arazi, galle⁷, cizye ve rüsumunun tamamını kardeşi Hurşid Bey ile oğlu Ferruh Bey'e ve onların erkek evlatlarına, erkek evlatlarının bitmesi halinde kız evlatlarına erkek ve kız evlatlarının tükenmesi halinde de ise vakıf gelirinin Diyarbakir'deki Ulu Cami'ye vakf edildiği belirtilmektedir (Demirtaş, 2005:35; VGMA, 582-1/138: 207).

2.3. H. 1124/M1715 Tarihli Habab (Ekinözü) Köyü Vakfiyesi

Palu hâkimi Halil Bey'in ecdatlarından irsen ve mülkiyet olarak intikal edip ve halen hâkim-i mülk olan Habab (Ekinözü) Köyü'nü kendi mülkünden ihraç ve infaz ederek Mehmed Bey'e vakfettiği belirtilmektedir. Vakfiye de, vakf edilen Habab Köyü'nün sınırları çizilmiş ve çizilen bu sınırlar içindeki ziraat olunacak toprak ile mer'a ve ihdas olunan bağlar toprağı ile meşelik ve bahçenin toprağı ile ve karyede vaki damlar bina olunmuş ve olunmamış toprağı ile ve harman yerleri, değirmenler ve bezirhane ve boyahaneler ve icareleri ile bil-küllüye sulu ve susuz toprağı ile ve bahçelere ve tarlalara cereyan olunan pınarların ve ırmakların ve

5 Osmanlıca; kile, tahıl, hububat ölçüsü, ölçek anlamına gelmektedir.

6 Bugün Elâzığ İli, Kovancılar İlçesi'ne bağlı olan bir köydür.

7 Galle kelimesi ile kastedilen arpa, buğday nohut, çavdar, mercimek gibi tahıl ürünleridir.

arkların ve karyenin (köyün) dâhilinde ve dışarısındaki kuyu ve evdiye suları ile birlikte vakfedildiği vakıf gelirlerinin Yensur Paşa oğlu Mehmet Bey ile onun erkek ve kız çocuklarına vakfedildiği, kız ve erkek çocuklarının inkırazı halinde gelirlerinin Medine-i Münevvere'ye kalacağı belirtilmiştir. Ayrıca vakfiyede Habab (Ekinözü) Köyü'nde⁸ hisseleri olan Süleyman Bey, Abdalbaki Bey, Mehmed Bey, Nuh Bey, Muharrem ve Hüseyin beylerin de hisselerini mülklerinden çıkarak Yensur Paşa oğlu Mehmed Bey'e vakıf ettikleri de ifade edilmiştir (Demirtaş, 2005:35; VGMA, 116: 119).

2.4. H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey B. Osman Bey Vakfiyesi

Kara Cimşid-zâde Ömer Bey mülkündeki Seydili, Kümbet, Bağın Uzunova Mezrası, İsa Bey köylerinin tamamını, Noşnak Köyü'nün yarısını, kamışlı köyünün üçte birini Tatar Köyü'nün sülüsünü (üçte biri), Payamlı köyünün yarısını, Hun (Beyhan) nahiyesindeki Saraçor (Güllüce) Hor (Yoncalıbayır)⁹ ve Mirivan (Arıcak İlçesi) köyleri ile çarşıdaki kızıl boyahane, çiteci, debakçı ve mumhane dükkanları ile birlikte Kasımiyye Camisi'ne vakfettiği, bu vakfın varidat ve hasılatından cami imamına, hatibine müezzinine ve ferraşa yevmiye beşer akçe ki ceman yirmi akçe verilmesini, bunlardan arta kalan ise mütevelliyeye ait olması şart edilmiş, vakıf mütevellisinin de vakıf eden Seyyit Ömer Bey olduğu, kendisinden sonra erkek evladına sonra erkek evlatlarının nesli tükenmesi halinde kız evlatlarına, onlarında neslinin tükenmesi halinde vakıf gelirlerinin Ravza-ı Mutahhara'ya ve Medine-i Münevvere'ye vakıf edildiği ifade edilmiştir (Demirtaş, 2005:36; VGMA, 582-1/137: 206).

3. Palu Beyleri Tarafından Palu'nun Fethine İştirak Eden Ailelere Verilen Vakfiyeler

3.1. H.951/M.1544 Tarihli Cemşid Bey vakfiyesi

Bu vakfiye ile bir köy Derviş Mehmet Efendiye vakfedilmiştir. Derviş Mehmet Efendi, Cemşid Bey ile Palu'nun fethine iştirak eden yakın adamlarındandır. Abdullah Beygil lakabı ile anılan ailenin atasıdır (Demirtaş, 2005:36).

8 Günümüzde Elazığ İli, Kovancılar İlçesi'ne bağlı bir köydür.

9 Günümüzde Kovancılar İlçesi'ne bağlı bir köydür.

3.2. H.1178/M.1764 Tarihli Hasan b.Yunus Efendi vakfiyesi

Palu'nun fethi esnasında Cemsid b. Rüstem Bey'in sancaktarlığını yapmış olan Kurukafagil Ailesi'nin¹⁰ neslinden gelen Hasan b. Yunus Efendi'ye Kavak Köyü vakfedilmiştir (Demirtaş, 2005:36).

4. Hayır Sahibi Ailelere Ait Vakfiyeler

4.1 H.1119/M.1765 Tarihli Eblaşkiye (İblaşkiye) Vakfiyesi

İblaşoğulları¹¹ Ailesi'nden¹² el-Hac Hasan bin Ali İblaş el-Palevi tarafından Ağustos M.1765/Safer H.1179 tarihinde eski Palu Aşağı Mahallesi'nde cami yaptırılmış bu camide ayrıca medrese oluşturularak vakfedilmiştir. Bu cami İblaşkiye

- 10 Kurukafagil Ailesi'nin ecdadı Palu Hâkimi Cemşid b. Rüstem Bey'in sancaktarıdır. Çaldıran Seferi esnasında acemlerle (Safevilerle) çarpışırken bir acemin kılıç darbesi kafatasının bir kısmını uçurmuştur. Şerefhan (2010) *Şerefname*, Rıza Katı (Çev.), Yaba yayınları, İstanbul, c. II/I, s.32; beyni dışarıda kalan bu adam ölmemiş memleketi olan Palu'ya dönmüştür. Lakin gezmediği gitmediği tabip kalmamıştır. Hatta Osmanlının başkentine Cemşid Bey (ö.1568) vasıtasıyla gönderilmiş en önemli Osmanlı tabipleri bile tedavi edememişlerdir. Artık bu zatın çocukları bile kendisini evinde istememişlerdir. Beyni çürüterek (beyni kurtlaşarak) pis kokmaya başlamıştır. Herkes onun öleceğine kesin gözüyle bakmıştır. Cemşid Bey, sancaktarı ve dostu olan bu zatın kafasındaki kurtları kendi eliyle temizleyerek bir kabak parçası ile kafatasını kapatmıştır. Bu kabak Allah'ın hikmetiyle kısa bir süre sonra kemikleşmiştir. Bu kemikleşen kısımdan eskisinden daha güzel saçları yeniden çıkmıştır. Serdar Karabulut (2014), *Şeyh Ali Sebitt el-Palevi*, s.44-45.
- 11 Eblaş kelimesi Arapça *ابو لاشي* (Ebu La Şey) kelimesinden türetilmiştir. Tasavvufi bir terim olarak *لاشي* kelimesi sufi (Allah'a âşik abdal kimseler için) taifesi tarafından isim olarak kullanılmaktadır *لاشي* kelimesinin anlamı “hiçbir şey yoktur” demektir. Gerçekte Allah'ı Teâlâ (c.c.) dışında hiçbir gerçek yoktur. Tüm varlıklar fani dir, sadece baki olan Allah'tır. Tüm varlıklar Allah Teâlâ' da (c.c.) zaman ve mekân kavramları dâhil yok olmaktadır. Araplar çocuklarına Ebu La Şey (*أبو لاشي*) kelimesini isim olarak vermektedir. Ebu La Şey (*أبو لاشي*) kelimesinin anlamı ise; fakirlerin babası, hiçbir şeyi olmayan kişi, yokluk ve hiçliğin babası gibi anlamlara gelmektedir. İlk ata Seyyid Ali Ebulaş'ye (*سيد علي ابو لاشي*) isim olarak verilen bu kelime daha sonra Palu yöresinin ağız lehçesine uydurularak Eblaş-İblaş- (*ابلاشي*) şeklinde kısaltılarak ifade edilmiştir. Eblaşoğulları Ailesi'nin M.1765 tarihli Arapça vakıfname belgesine de İblaşkiye (*ابلاشكية*) şeklinde yazılarak kayıt altına alınmıştır. Serdar Karabulut (2017a), Palu'nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı'na Dâir Vakıfname Belgesi'nin Tercümesi”, “Ankara Üniversitesi, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı: 41, Ankara, s. 154.
- 12 Aslen Medine-i Münevvere (Medine) Şehri'nden ilk ata Seyyid Ali İblaş'ın (Eblaş) göç ederek Palu Hükümeti'ne gelmişlerdir. M.1739 tarihli Osmanlı şeriat mahkemesinde su kullanım hakkı ile ilgili mahkeme kararı sonucunda Eblaşoğulları aile fertlerinin Seyyid Hasan Efendi, Seyyid Ahmet Efendi ve Seyyid Hüseyin Efendi adında üç kardeş oldukları anlaşılmaktadır. Bkz. Palu Asliye Hukuk Mahkemesi, *Osmanlı Şeriat Mahkemesi kararı tercümesi*. 1978/346 nolu esas ile 1980/167 sayılı kararı.

Medresesi ismiyle bilinmektedir. Caminin ve medresenin masraflarının karşılanması için de aileye ait otuz dükkânın gelirlerinin önemli bir kısmından aylık tasarruf sağlanmıştır. Bu gelirlere müderrislerin maaşlarının önemli bir kısmı da ödenmiştir (Karabulut, 2017a:154) İbلاشییة vakfına ait kayıtlar incelendiğinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivlerinde Hicri 1179-1119 (M.1765-1785) yılları arasında ilk müderrislerin atanmasına ilişkin kayıtlar mevcuttur. Buna göre ilk müderris olarak günde 24 akçe maaşla Kemterî Mehmed Efendi H.1179 (M.1765) yılında atanmış onun ölümü üzerine yerine H.1199 (M.1785) yılında es-Seyyid Osman Efendi geçmiştir (Karabulut, 2014: 84; Karabulut, 2017a: 161). İbلاشییة Vakfıyesı'ne ait M.1919 (H.1337) yılına ait muhasebe kayıtları incelendiğinde Aşğı Çarşı'da bulunan 1 adet dükkân Tenekeci Ahmed Ağa adlı şahsa aylık 50 kuruş karşılığında kiraya verildiği anlaşılmaktadır (VGMA, 2374:119; Karabulut, 2014:85). Ayrıca M.1921 (H.1339) yılına ait İbلاشییة Vakfıyesı'nin tasarrufunda bulunan dükkânlar ile bu dükkânların kime kiraya verildiği ile ilgili alınan kira ücretlerinin miktarları ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

4.2. H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfıyesı

Palu eşrâflarından Hacı Ahmed zade Mahmud Ağa Palu'da bulunan Çay Yurkarı olarak bilinen bahçesini H.1195/H.1781 tarihli vakfiye ile önce erkek çocuklarına sonra kız çocuklarına, erkek ve kız çocuklarının nesilleri tükenmesi halinde ise Cemşid Bey Medresesi'ne ve Ravza-i Mutahhara görevlilerine harcanmasını şart kılınmıştır (VGMA, 3013:29).

SONUÇ

Palu Hükümet'in de Osmanlı Dönemi'ne ait vakıfların en önemlilerini Palu Mirdasi Beyi Cemşid b. Rüstem Bey'in bizzat kendisinin kurduğu vakıflar oluşturmaktadır. Bu vakıflar Cemşid Bey'in vefatından sonra çocukları ve yakın akrabaları tarafından korunmuş ve nesilden nesile aktararak sürekli yenilenmiştir. Bu yenilenmenin başlıca sebebi ise artan aile fertlerinin vakfiyelerdeki haklarının yeniden belirlenmesidir Cemşid Bey'in kurduğu vakıflar dışında farklı dönemlerde Osmanlı yöneticileri ile Palu Beyleri tarafından fetih esnasında gösterdikleri askeri yardıma münhasıran bazı ailelerinde vakıf kurmalarına izin verilmiştir. Bu ailelerin tasarrufunda olan köyler bu sayede yine eski sahiplerine verilerek mevcut hakları korunmuştur. Vakfiyelerde dikkat çeken en önemli husus ise vakfiyelerin nesilden nesile intikal ettirilmesinin sıkı bir şekilde vakfiyelerde kayıt altına alınmasıdır. Böylece vakıfların sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Vakfiyelerde neslin tükenmesi halinde vakıf gelirlerinin Medine ve Mekke şehirlerindeki kut-

sal yerlerdeki kutsal mekânlara hibe edilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca vakfiyelere konu olan gayrimenkuller kullanım amaçları dışında kiralanamamakta ve borç karşılığında rehin edilememektedir. Vakfiyelerde vakıfların amaçları dışında kullanılarak bozulması ve haksız yere ekonomik gelir sağlanması halinde bu duruma sebep olan kişiler lanetlenmiştir ve ahirette vakfedenin Allah katında şikâyetçi olacağı ifade edilmiştir.

Kaynaklar

- Aşan, A. (2012). Âmid Şehrinin Sûret-i Feth ve Teshîri, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (VII), ss.263-288.
- Aydın, N. (2011). *Diyarbakır ve Mirdasiler Tarihi*, İstanbul: Avesta Yayıncılık.
- Demirtaş, F. (2005). *Mirdasi Hükümdarları "Palu ve Eğil Hükümetleri" ve Çermik Beyliği*, İstanbul: Sena Ofset Yayınları.
- Gencer, F. (2011). "Merkezileşme Politikaları Sürecinde Yurtluk-Ocaklık Sisteminin Değişimi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (49), ss.75-96.
- Karabulut, S. (2014). *Şeyh Ali Sebti el-Palevi*, İzmit: Altın Kalem Yayınları.
- Karabulut, S. (2017a). "Palu'nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı'na Dâir Vakıfname Belgesi'nin Tercümesi", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (41), ss.145-168.
- Karabulut, S. (2017b). "Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir Vakfiyeyi Tarihiyesi Üzerine Bir İnceleme", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), ss.263-279.
- Karabulut, S. (2013). *Zazalar Tarihi Kültürel ve Sosyal Yapı*, İzmit: Altın Kalem Yayınları.
- Kılıç, O. (1999). "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (10), ss.119-137.
- Kodaman, B.(1986). *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdarî Durumu*, Ankara: Anadolu Basın Birliği Yayınları.
- Palu Asliye Hukuk Mahkemesi, *Osmanlı Şeriat Mahkemesi kararı tercümesi*, 1978/346 nolu esas ile 1980/167 nolu sayılı kararı.
- Şerefhan (2010), *Şerefname*, c. II/I, (Çev. Rıza Katı), İstanbul: Yaba Yayınları.
- Uğur, A. (1997). *Celal-zade Mustafa Selim-name*, İstanbul.
- Ünal, M. Ali. (1992). "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:7(1), ss.240-265.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:3013.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Anadolu Tasnif Defteri*, Sayı: 264.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:582-1/138.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:582-1/137.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:116.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Vakfiye Akar Defteri*, sayı: 2374.

Yapıcı, S.(2004), Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı, Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltve

EK-1: H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey b. Osman Bey Vakfının Arapça Vakfiyesi

H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey b. Osman Bey Vakfının Arapça Vakfiyesi'nin Türkçesi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın İsmi ile İnsanoğlunu aziz olan akıl nimeti, iman ve Salihlik ile şereflile kılan Allah'a hamd olsun. O onlara hayır ve hasenatı

nasıl bilip yapacakları hususunda bilmediklerini öğretti. Onlar arasından halis ve salih ameller işleyen samimi kişileri seçti. Onları kapsayıcı ve yeterli feyizleri ile hayır kandillerini aydınlatma özelliği verdi. Böylece onların şerefli çabaları derecelerin yıldızını ortaya çıkarttı. Güzel çabaları cennetin anahtarları oldu. Salât ve selam günahkârın sırrına vakıf maarif ve kerem ehlinin efendisi efendimiz Muhammed'e ve milletlerin ve ümmetlerin en hayırlıları olan ehli beytine ve adalet ve hikmet ehli ashabına olsun. Güçlü ve kuvvetli Rabbinin lütuflarına muhtaç, fakir ve zayıf, Palu Sancağı emirlerinden Seyyid Ömer bin Osman (Allah onu bağışlamasıyla mutlu kılsın ve onu cennetine koysun) günlerin, evirilip çevrildiğini, zamanın olaylarını, nefislerin yok oluşunu, akranların ayrılışını gördüğünde dünyada güven ve emniyetin olmadığı kesin olarak anlaşıldı ve ahiretin ise kendisi için her an ve zaman gayret ve çaba sarf edilmeye layık olduğunu ve Allahu taalanın "*Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir*" ayeti ile yine Allah Resulünün İnsanoğlu öldüğünde üç şey hariç bütün amelleri kesilir; kendisine dua eden salih bir evlat, kendisinden istifade edilen ilim ve sadaka-i câriye» hadisi şerifinin fazilet ve lütfüne ermek için aşağıda isimleri gelecek olan on üç köyünü ebedi olarak vakfetmeye karar verdi.

Palu Emirlerinden Seyyid Ömer bin Osman, Receb 1179 H. (Aralık 1765-Ocak 1766 M.) tarihli vakfiye ile vakfettiği Palu Kazasına bağlı; Seydilli, Künbet maa, Aşçı, Bağın, Uzunova Mezraası, İsa Bey Mezraası, Nüşnak Köyünün yarısı, Kamışlı Köyünün 1/3'ü, Tatar Köyü'nün 1/3'ü, Payamlı Köyü'nün yarısı, Hun Nahiyesinde Seraçor, Merivan, Hor Köyleri ile Palu'da bulunan Boyahane-i Surh, Çitçi/Çinici, Dukatçı/Doğancı ve Mumhane'yi Palu'da Aşağı Mahallede bulunan Kasımiyye Mahallesinde bulunan Cami için vakfederek elde gelirlerden günlük 5 akçesini anılan caminin imamına, 5 Akçe hatibine, 5 Akçe müezzinine, 5 Akçe Ferraşına artan gelirin ise mütevelliyeye verilmesi şart kılınmıştır

EK-2: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Anadolu Tafsil Defteri'nde İbلاشییة Vakfına Ait M.1921 (H.1339) Yılına Ait Osmanlıca Kayıt Metni¹³

13 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Anadolu Tasnif Defteri*, sayı: 264, s. 3

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Anadolu Tafsil Defteri'nde İbلاشییة Vakfına Ait M.1921 (H.1339) Yılına Ait Osmanlıca Kayıt Metninin Türkçesi

Senesi	Ait Olduğu Sahife Numarası	Sıra No	Esâmi-i Evkâf	Nevi	Esâmi-i Müstecirîn	Kiralama Süresi ve Kira Bedeli
1338-1339	197	1	Evkâf-ı Mülhakadan İbلاشییة Medresesi	Dükkan	Abdulkadir oğlu Hacı Derviş	1650
1339	104	8	"	"	Şeyhmiranlı İsmail binMehmet	1500
"	106	9	"	"	Şeyhmiranlı İsmail binMehmet	1300
"	107	10	"	"	Kurukafazade Hüseyin Ağa bin Osman Ağa	650
"	108	11	"	"	Kasımıyye Mahallesinde Nasran Karyeli Yusuf Oğlu İbrahim	1000
"	109	12	"	"	Bu dahi	900
"	110	13	"	"	Kakazzade Yusuf Efendi binAli	870

Senesi	Ait Olduğu Sahife Numarası	Sıra No	Esâmi-i Evkâf	Nevi	[Kira Bedeli] Kuruş	Esâmi-i Müstecirîn
1339	121	25	Evkâf-ı Mülhakadan İbلاشییة Medresesi	Bir Bab Dükkan	650	Çırık Mahallesinden Sallabaş Oğullarından İbrahim Oğlu Fehmi
"	122	26	"	"	150	Timar Hacı Said Ağa bin Hacı Mehmed Ağa
"	123	27	"	"	250	Kasımıyye Mahallesinden Hekimoğlu Yakub Ağa
"	128	32	"	"	1000	Süleyman Oğlu Mehmet Ağa

EK-3: H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfiyesi'nin Arapça Metni

H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfisi'nin Arapça Metninin Türkçesi

Bizleri gafillerin uykusundan uyandırarak hakkın ve yakînin yoluna ileten, Allah'ı tealanın *Muhakkak ki Allah iyilik yapanların ecrini zayi etmez* ayetinde belirtildiği üzere bizlere iyilik ve güzellikler yapmayı emreden Allah'a hamd olsun. En faziletli ve en temiz salât ve en mükemmel ve en yeterli selamlar gözü kaymadı ve yoldan sapmadı denilen Efendimiz Muhammed'e ve kıyamete kadar devam eden tam salâtlar her biri hidayet yıldızı olan ehlibeytine ve ashabına olsun. Bu belge sahih ve şeri bir hüccet olup, Palu kazası Kasım Ağa mahallesinde ikamet eden es-Seyyid Mahmud Ağa bin el-Hac Ahmed Palevî derin ve gören bir bakış ile dünyanın fani ve içerisindeki arızı yapmacık şeylerin ise yok olduğunu ve Allahu Tealanın "*Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir*" ve *Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.*" ayetlerinin ve yine Allah Resulünün İnsanoğlu öldüğünde üç şey hariç bütün amelleri kesilir; kendisine dua eden salih bir evlat, kendisinden istifade edilen ilim ve sadaka-i câriye» hadisi şerifininki burada geçen sadaka-i cariyeden kastın büyük İslam âlimleri nezdinde vakıf olarak yorumlanmıştır gereği olarak aşağıdaki taşınmazını ebedi olarak vakfetti.

Es-Seyyid, el-Hacı, Hacı Ahmetzade, Palevî, Mahmud Ağa bin el-Hac Ahmet'in Palu'da bulunan Çayyukarı olarak bilinen bahçesini Evâil-i Muharrem 1195 H. (6 Ocak 1781 M.) tarihli vakfiye ile önce erkek çocuklarına, sonra miras yöntemi ile yani erkeğe, kıza verilen hissenin iki katı (ikili birli) oranında erkek ve kız çocuklarına birlikte, sonra aynı yöntem ile onların çocuklarına, nesli tükendikten sonra Cimşidiye Medresesine, sonra Ravza-i Mutahhara görevlilerine harcanması şart kılınmıştır.